

הנביאים, הכתובים והמועדים יתבטלו - מגילת אסתר ופורים לא

הנביאים והכתובים עתידין ליבטל ומגילת אסתר לא

גם מגילת אסתר וגם חג הפורים עברו טלטלות רבות עד שנתקבלו בכל תפוצות ישראל בקביעות. עוד בתקופת התנאים (כארבע מאות שנה אחרי נס פורים) הייתה מחלוקת בין רבי יהושע ורבי אלעזר המודעי¹ בפירוש הפסוק "כתב זאת זכרון בספר", שממנה השלכות ישירות להכנסתה או לאי הכנסתה של המגילה לספר הספרים.

והנה ממצב של 'להיות או לחדול', הגיעו מגילת אסתר ופורים למעמד רם ונישא כזה, עד ששום ספר מספרי הנביאים והכתובים לא ישווה לה ושום מועד לא יערך לו:

ר' יוחנן ורבי שמעון בן לקיש. רבי יוחנן אמר: הנביאים והכתובים עתידין ליבטל וחמשת ספרי תורה אינן עתידין ליבטל. מה טעמא? "קול גדול ולא יסף"². רבי שמעון בן לקיש אמר: אף מגילת אסתר והלכות אינן עתידין ליבטל, נאמר כאן: "קול גדול ולא יסף", ונאמר להלן: "וזכרם לא יסוף מזרעם". הלכות – "הליכות עולם לוי".

תלמוד ירושלמי מסכת מגילה פרק א דף ע טור ד ה"ה

הוה אומר, שלעתידי לבוא נשאר רק עם תורה שבכתב ותורה שבעל פה ומגילת אסתר, ושאר הנביאים והכתובים יתבטלו.

לדעת קבוצה גדולה של תנאים בתלמוד הירושלמי (שם), מגילת אסתר אף הייתה חלק מהקול הגדול שבקע ממרומי הר סיני ולא יסף:

רב ורבי חנינה ורבי יונתן ובר קפרא ורבי יהושע בן לוי אמרו: המגילה הזאת נאמרה למשה מסיני, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה.

הפירוש של "אין מוקדם ומאוחר בתורה" במקרה הזה הוא: מגילת אסתר התעכבה ובאה לעולם רק בימי מרדכי ואסתר, אף על פי שהיא ניתנה כבר בסיני,

1. מסכת מגילה דף ז ע"א. לדעת רבי יהושע מגילת אסתר לא הייתה כלולה בתנ"ך אף בתקופתו.

2. "לא יסף" פירושו לא פסק כפי שפירש שם רש"י: "מתרגמינן ולא פסק כי קולו חזק וקיים לעולם".

כי כך דרכה של תורה, שדברים שניתנו בסיני התעכבו והתגלו כל אחד בעתו ובזמנו. למעשה, כלל זה נכון ביחס לתורה כולה, שכן היא קדמה לעולם ונתנתה וגילויה התעכב עד מעמד הר סיני.³

פסקו של הרמב"ם בעניין ביטול הנביאים והמועדים

דברי רבי יוחנן בדבר ביטולם של הנביאים והכתובים מחד גיסא, ודברי ריש לקיש על נצחיותה של המגילה מאידך גיסא, נפסקו להלכה על ידי הרמב"ם:

כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח, חוץ ממגילת אסתר, הרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם.

ואע"פ שכל זכרון הצרות יבטל, שנאמר (ישעיהו ס"ה): "כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני",⁴ ימי הפורים לא יבטלו, שנאמר (אסתר ט'): "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם".
 "רמב"ם" הלכות מגילה פרק ב הלכה יח

פשט הפסוק "וזכרם לא יסוף מזרעם" מדבר על ימי הפורים, אבל ריש לקיש דרש את הפסוק על מגילת אסתר, ולמד שהמגילה לא תבטל לעתיד לבוא. הרמב"ם מזכיר את הלימוד הן על ימי הפורים ביחס למועדים, והן על מגילת אסתר ביחס לנביאים והכתובים, כי הבין ששניהם כרוכים ומשולבים זה בזה, אין מגילה בלי פורים ואין פורים בלי מגילה. כך גם הסביר הרדב"ז (שו"ת הרדב"ז" חלק ב סימן תרסו) את דבריו:

ומה שנראה מכוונת הרב ז"ל, כי כל ספרי הנביאים והכתובים נכתבו ונסדרו על הצרות שעברו או על הצרות אשר עתידים להיות, וכל דברים אלו ישתכחו ויתבטלו, אבל מגילת פורים לא תשתכח ולא תבטל. וזהו שכתב: אע"פ שכל זכרון הצרות יתבטל שנאמר: "כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיניהם" (ישעיהו סה, טז), ימי הפורים לא יבטלו, שנאמר: "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם

3. בדרך אחרת פירש רבי אלעזר אזיקרי בפירושו "קרבן העדה" על הירושלמי: "נאמרה למשה מסיני - שיכתב מחיית עמלק פעם רביעית ודריש ליה מדכתיב: "כתב", ללמד שיכתב בכתובים, ו"זאת זכרון בספר" בא ללמד על ג' פעמים שכתובה בתורה ובנביאים. אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה - כלומר, אע"ג דהוי ליה למכתב "כתב" שמורה על כתובים בסוף, אך כיוון שאין מוקדם ומאוחר בתורה לא קפיד קרא על הסדר". קשה להלום את פירושו, כי לא מצאנו שהמילה "כתב" הייתה מקור לכתובת המגילה, אלא המילה "בספר" והיא אכן מופיעה בסוף ולא בהתחלה. והרב אביגדר נבצל הוסיף שבפסוק אחד לא אמרין אין מוקדם ומאוחר בתורה (פסחים ו ע"ב).

4. מקור זה לא נמצא בחז"ל.

לא יסוף מזרעם" ע"כ. משמע שכוון הרב ז"ל לתת טעם לשני המאמרים⁵ דוק ותשכח.⁶

הרדב"ז הבין ברמב"ם שהן הנביאים והכתובים והן המועדים יתבטלו לעתיד לבוא, ורק מגילת אסתר ופורים יישארו,⁷ וכל זאת למד הרמב"ם מדברי ריש לקיש.⁸ גם הראב"ה (רבי אליעזר ברבי יואל הלוי, מגדולי בעלי התוס') הבין שדברי ריש לקיש מתייחסים גם לביטול המועדים:

הא דקאמר ר' אליעזר הקליר הפייטן ז"ל בסילוק של פרשת עמלק: "ואם כל המועדים בטלין וימי פורים לא נבטלים וזכרם" וגו', עיקרו בגמרא דבני מערבא בפרק ראשון דמגילה. והכי גרסינן: "רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, רבי יוחנן אמר הנביאים והכתובים עתידין להבטל וחמשה ספרי תורה אינם עתידין להבטל, מה טעם, קול גדול ולא יסף (דברים ה', יט), רבי שמעון בן לקיש אמר אף מגילת אסתר והלכות אינם עתידין ליבטל, נאמר כאן "ולא יסף" ונאמר להלן "וזכרם לא יסף מזרעם" (אסתר ט, כח), הלכות – "הליכות עולם לו" (חבקוק ג', ו').

"ראב"ה" ח"ב - מסכת מגילה סימן תקנה⁹

5. גם לכך שמגילת אסתר לא תבטל וגם לכך שימי הפורים לא יעברו אפילו בימות המשיח, בעוד ששאר המועדים כן יתבטלו בימות המשיח.
6. הערת הרב אביגדר נבנצל: עיין מגילה י ע"ב: 'והיה לה' לשם' – זו מקרא מגילה, 'לאות עולם לא יכרת' – אלו ימי הפורים. עד כאן לשון הגמרא. לענין אולי צריך לומר איפכא, 'לשם' – אלו ימי הפורים, 'שם' בגימטריה 'פרים', 'לאות עולם לא יכרת' – זו מקרא מגילה, 'לא יכרת' בגימטריה 'אסתר'.
7. הרמב"ם לא כתב במפורש שכל המועדים בטלים, הלכך יש מקום להבנה אחרת בדבריו, כפי שהבינו הראב"ד, ודבריו יובאו בהמשך.
8. גם הרב יצחק וייס (שו"ת "שיח יצחק" סימן שכה) הבין כך ברמב"ם: "ודברי רז"ל שכל מועדות בטלין חוץ מפורים, הובא ברמב"ם ספ"ב מהלכות מגילה (הלכה יח), שכתב וז"ל: 'ואעפ"י שכל זכרון הצרות יבטל שנאמר (ישעי' סה, טז), 'כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני, ימי הפורים לא יבטלו, שנאמר 'וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם'. וב"הגהות מיימוני" שם (אות ה'), הביא רק מקור לראשית דברי הרמב"ם, שמגילת אסתר לא תבטל לימות המשיח, שזה ירושלמי מגילה (פ"א ה"ה), אבל סוף דברי הרמב"ם בוודאי הן הן דברי רז"ל כל המועדות בטלין חוץ מחנוכה [הערת הכותב: נראה שהמילה חנוכה היא פליטת קולמוס] ופורים, וכמו שהוא בפיוט לפי זכור [בסופו], וע"ע "ספר חסידים" סי' שס"ט".
9. ומה שכתב שבעל "הגהות מיימוניות" הביא מקור רק לראשית דברי הרמב"ם, כבר ראינו שהרדב"ז כתב שהירושלמי הוה מקור גם לסוף דברי הרמב"ם וכן כתבו ראשונים אחרים. וכן כתב בספר "תורת המנחה" לרבי חננאל סקילי, מתלמידי הרשב"א (פרשת ויקרא דרשה לו, עמוד 364): "ויש לו לאדם להשתדל בכל יכולתו לקיים את ימי הפורים האלה במצותיהם ואל יזלזל בהם, כי יש לנו לקיימן כשאר ימים טובים או יותר, מפני שהם קיימים לעולם,

לאמתו של דבר יש מקור נוסף בדברי חז"ל, מפורש יותר, לביטולם של המועדים לעתיד לבוא, חוץ מפורים ויום הכיפורים:

"טבחה טבחה מסכה יינה" – אמר ר' אבהו זו אסתר המלכה, שבשעה שהגיע צער לישראל בימי מרדכי, מה עשתה, התקינה סעודה לאחשורוש ולהמן הרשע, ושכרה אותו יין ביותר, והיה הרשע סבור בעצמו שחלקה לו כבוד, והוא לא היה יודע שפרשה לו מצודה שמתוך ששכרה אותו יין קנתה לה אומתה לעולם.

"אף ערכה שלחנה" – שערכה לה שלחן בעולם הזה ובעולם הבא, ואי זה, זה שם טוב שקנתה לה בעולם הזה ובעוה"ב, שכל המועדים עתידיים בטלים, וימי הפורים אינם בטלים לעולם, שנאמר "ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים" (אסתר ט, כח). אמר ר' אלעזר אף יום הכפורים אינו בטל לעולם, שנאמר "והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה" (ויקרא טז, לד).

"מדרש משלי" (בובר) פרשה ט'¹⁰

הייתכן שהנביאים והמועדים יתבטלו?

הראב"ד דחה בחריפות את פסקו של הרמב"ם על ביטול הנביאים והכתובים, ופירש את דברי ריש לקיש שלא כפשוטם:

אמר אברהם: דבר הדיוטות הוא זה, כי לא יבטל ספר מכל הספרים, שאין ספר שאין בו למוד, אבל כך אמרו: אפילו יבטלו שאר ספרים מלקרות בהם, מגילה לא תבטל מלקרות אותה בצבור.

הראב"ד השיג רק על ביטול ספרי הנביאים והכתובים, כי בניגוד לרדב"ז, הוא הבין שדברי הרמב"ם מתייחסים רק לספרי הנביאים והכתובים, ולא לביטול המועדים. ואם נגד ביטולם של ספרי הנביאים והכתובים, שאין בהם משום ביטול מצווה ממצוות התורה, יצא הראב"ד חוצץ, הרי על ביטולם של המועדים שניתנו בסיני ומפורשים בתורה תמהו רבים וטובים והתקשו לקבלם. הנה למשל שאלה-תמיהה ששאל אחד מתלמידי הרשב"א את הרשב"א בעניין זה:

שאלת מה שאמרו במדרש ספר משלי בפסוק (משלי ט) "טבחה טבחה". שכל המועדים בטלים, וימי הפורים לא יהיו בטלים, שנאמר (אסתר ט): "ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם". ומי הוא זה שיאמר שיבטל מן התורה אפילו אות אחת ואפילו קוצו של יו"ד. ורבו המפרשים הגדה זו באזני ולא נכנס בה אחד מהם הודיעני פירושה.

"שו"ת הרשב"א" חלק א סימן צג

שאפילו יבטלו ימים טובים, אלו הימים אין להם ליבטל מישראל לעולם, דכתיב: 'וזכרם לא יסוף מזרעם', וכמו שדרשו רז"ל" (ירושלמי מגילה א, ה).

10. ראה גם "ילקוט שמעוני" משלי תתקמד.

תשובת הרשב"א - על פורים לא תהיה גזרת ביטול כמו על שאר המועדים

והרי תשובתו של הרשב"א:

תשובה: דברים נוספים עוד בהגדה זו. והוא שאמרו שם, אמר רבי¹¹ אף יום הכפורים אינו בטל לעולם שנאמר (ויקרא יז): 'זהיתה זאת לכם לחקת עולם'. ואם כן זה קשה יותר שהרי גם בפסחים כתב חקת עולם שנאמר (שמות י"ב): 'זהיה היום הזה לכם לזכרון וחגותם אותו חג לה' לדורותיכם חקת עולם תחגוהו'. וכתוב (שם): 'ושמרתם את היום הזה לדורותיכם חקת עולם'. על כן נראה לי פירושו, שכל המועדים לא הבטיח עליהם יתברך שלא יגרום החטא ביטולם באחד מן הזמנים, וכמו שכתב (איכה ב): 'שכח ה' בציון מועד ושבט', אבל בימי הפורים הבטיח הכתוב (אסתר ט): 'לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם'. לא יעברו ולא יסוף, עשאוהם הבטחה לא אזהרה. וכן יום הכפורים 'זהיתה זאת לכם', הבטחה שתהיה לחקת עולם. שהיום יכפר ואפילו לא ישמרוהו. ודעת רבי¹² כאן כדעתו בגמרא דאמר יום הכפורים מכפר בין על השבים בין על שאינן שבים. אבל 'חקת עולם' האמור בפסח אזהרה, לא הבטחה, דכתיב (שמות י"ב): 'חקת עולם תחגוהו ושמרתם לדורותיכם'.¹³

אם כן, לדעת הרשב"א, עיצומו של יום הכיפורים מכפר, בין אם שומרים אותו ובין אם לאו, ועל כן הוא יהיה לחוקת עולם. את העיקרון הזה השליך רבי צדוק הכהן גם על ימי הפורים וזה לשונו:

וכמו ביום הכפורים עיצומו של יום מכפר, כן ימי הפורים עיצומו של יום עושה מחיית עמלק. רק האדם צריך שיזכור שהיום יום הכיפורים וכן שהיום פורים. ועל זה נאמר: 'זהימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור', דהיינו שהימים נעשים להיות מחיית עמלק על ידי ה' יתברך וכמו שאמרנו.

ואמר נזכרים, שאף הזכירה שמזכירין שמו מלמטה גם כן מצד ה' יתברך ממילא, ששולח בלב ישראל ההזכרה שזכירו שמו מלמטה. וממילא נעשים הימים שיהיה בהם מחיית עמלק, כאמור, ובא ההבטחה 'ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים' וגו', שאף בשעת הגזירה שיכריחו חס ושלום את ישראל לבטל מועד ושבט ובודאי לא יניחו אותם לקיים מצוות הנהגות בפורים, מכל מקום ימי הפורים לא יעברו, והיינו כח הימים להיות בהם מחיית עמלק מלמעלה זהו לא יתבטל גם אז. וממש כמו יום הכפורים שעיצומו של יום מכפר אף אם לא התענו בו ולא קראו מקרא קודש, וכן ימי הפורים עצמם עושים המחיית עמלק למעלה. אך דצריך על כל

11. במדרשים המצויים בידינו כתוב רבי אלעזר. לרשב"א הייתה כנראה גרסא שונה.

12. בהתאם לגרסתו כפי שהערנו בהערה הקודמת.

13. ועיין עוד 'תשובות הרשב"א החדשות' סימן שס"ח.

פנים לידע שהיום הזה הוא פורים, ועל זה הבטיח הכתוב: "זוכרם לא יסוף מזרעם", שאף אז לא ישכחו הימים והיו הימים נזכרים ונעשים שיהיו ימי מחיית עמלק. "פרי צדיק" שמות, פורים

המהר"ל: המועדים לא יתבטלו ממש אלא יהיו טפלים

תשובת הרשב"א לא הניחה את דעתו של המהר"ל מפרג. על כן נתן הסבר אחר לביטול המועדים לעתיד לבוא:

ואין לזה טעם כלל (לתשובת הרשב"א), למה כל המועדים בטלים על ידי שמד ואין אלו השנים בטלים...?¹⁴

כי לעתיד יהיה שעבוד מלכויות עיקר ויציאת מצרים טפל (ברכות יב ע"ב), ולפיכך כל המועדים אשר הם זכר ליציאת מצרים בלבד, והם טפלים לשעבוד מלכויות, שייך לומר שיהיה בטול למועדים כאשר אינם עיקר. אבל פורים אינו זכר ליציאת מצרים – דבר זה אינו בטל.

ויש לפרש כי פורים שבא בשביל שהמן היה עומד לכלותינו מן העולם ולא יהיו נמצאים כלל. ואם היה ח"ו המן מכלה ישראל, לא הגיעו ישראל לימות המשיח כלל.¹⁵ ולכך ימי הפורים לא יהיו בטלים מאחר שימי הפורים באים על זה שלא היה המן מכלה ישראל מן המציאות לגמרי... אבל יציאת מצרים אף אם לא יצאו ממצרים אפשר שיהיה להם משיח ועל ידי המשיח היו נגאלין.

מעין דברים אלו כתב גם אברבנאל בספרו "ישועות משיח" (חלק שני, העיון הרביעי - פרק ד'):

ואמנם מה שאמר ש"כל המועדים בטלים חוץ מפורים ויום הכפורים", אין זה ביטול מצות המועדים, לא ממצות הפסח ואיסור חמץ ומצות המצה בחג הפסח, ולא משבת בסוכות, ולא מנטילת לולב בחג הסוכות ואיסור מלאכה, שכל המועדים ושאר מצוות התורה אי אפשר שיפול בהם שינוי, כי אם ביטול מעלתם ומעלת זכירתם. וזה שאנחנו היום נעשה אותם המועדים זכר ליציאת מצרים ונגדיל עניינם, מפני שאין לנו נס גדול מזה. אבל בזמן הגאולה, לגודל מעלתה של גאולת מצרים, לא ישימו לב אל זכרון יציאת מצרים והניסים והנפלאות שנעשו בצאתם, כי בראותם המסות הגדולות אשר יעשה ה' להם לימות המשיח, תשכחנה הראשונות ולא תעלינה על

14. לאמתו של דבר, הרשב"א לא כתב על יום הכיפורים שהוא לא יתבטל מפאת שמד, אלא שהוא יכפר בכל זמן ובכל מצב גם כשישראל לא ישמרוהו.

15. מעין דברים אלו כתב האלשיך בפירושו למגילת אסתר על הפסוק "והימים האלה": ויתכן יהיה הענין, כי במגילה הזאת תלוי העולם וישראל המקיימים אותו, והתורה שעל ידה מתקיימים... והנה נס זה של מקרא מגילה היה, כי היו אז מתבטלים ישראל והתורה והעולם, לולא עשה ה' בכל נפלאותיו, באופן שאם לא על ידי נס זה גם לא יגיעו לימות משיחנו, ואם כן איפה איך זכר דבר כזה יתבטל אפילו בזמן ההוא, כי גדול הוא מאוד...

לב, וכמאמר הנביא: "הנה ימים באים נאם ה' לא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה" וגו'. כמו שדרשו החכמים שיהא שיעבוד מלכויות עיקר ויציאת מצרים טפלה. ולכן אמרו "חוץ מפורים ויוה"כ", שביום הכיפורים כללו ר"ה ויום העשירי שהם מתאחדים בתשובה ומחילה וכפרה והיו מכוונים מפאת עצמם, ופורים מפאת שהוא מהנסים שנעשו בגלות.¹⁶

המועדים גופם יישארו, חלק ממצוות המועדים יתבטל

ואולי אפשר להקצין יותר ולומר, שאכן חלק ממצוות החגים שהן זכר ליציאת מצרים,¹⁷ יתבטלו לעתיד לבוא, בגלל שהן ניתנו לנו מראש בתור כוונה שנייה¹⁸ לפי צורך השעה והדור והמעשה,¹⁹ וכשיעבור שעתן לעתיד לבוא, לא יהיה צורך יותר בהן. גאולת העתיד תהיה הרבה יותר גדולה ואדירה ומקיפה מגאולת מצרים, וממילא גם כל ההשגות וההכרות והלקחים וההיסקים הנובעים מגאולת מצרים יתבטלו ויעברו מהעולם.²⁰

ברם המועדים גופם, שניתנו ככוונה ראשונה, לשעה ולדורות, יישארו לעתיד לבוא, כי הם אינם זכר ליציאת מצרים, אלא באו לעולם כתוספת קדושה על קדושת השבת, כדי להגדיל ולהעמיק את ערך הקדושה בעולם ובאדם, אלא שנצטרפו להם מאורעות גדולים ונפלאים, כמו יציאת מצרים בפסח, ומתן תורה בשבועות וכו'.²¹

יוצא אפוא שרק הערך המוסף של החגים יתבטל לעתיד לבוא, כי לא נזדקק יותר לאורם העמום והטפל, לעומת האור החדש שיאיר בציון, בו אור הלבנה יהיה כאור החמה והם שבעתיים כאור שבעת הימים. כל זאת קלטנו מזריחת אורו הגדול של הרמח"ל בספרו "דרך ה'" (חלק ד פרק ז):

ואמנם גזרה החכמה העליונה להוסיף לישראל קדוש על קדוש, ונתנה להם ימי קודש מלבד השבת, שבהם יקבלו ישראל מדרגות ממדרגות הקדוש, אמנם כולם למטה ממדרגת השבת השפעתו וקדושו...

-
16. דומני שכוונתו שניסי פורים הם כבר חלק מהניסים של העתיד לבוא שעליהם נאמר "כי אם חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה".
17. הרשב"א בתשובות חדשות סימן שס"ח כתב שקרבן פסח, ואי אכילת חמץ, ואכילת מצה אינם זכר ליציאת מצרים. וב"ישועות משיחו" לאברבנאל שהובא לעיל חלק עליו.
18. עיין "מורה נבוכים" חלק ג פרק לב לעניין הקרבנות.
19. לשון רש"י במסכת חולין קלז ע"א.
20. הרב אביגדר נבנצל הפנה לפסוק בספר יחזקאל (פרק מה, כא): "בְּרֵאשׁוֹן בְּאַרְבַּעָה עֶשֶׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לְכֶם הַפֶּסַח חֹג שְׁבַע יָמִים מִצֹּת יֶאֱכְלוּ, מִמֶּנּוּ מִשְׁמַע שְׂמַחַג הַפֶּסַח בְּאַרְבַּע עֶשֶׂר יָיוֹתָר רַק אֲכִילַת מִצֹּת.
21. ראה מה שכתבתי במאמר "סוכות וארץ ישראל", לעניין חג הסוכות במדבר, שנחוג ללא סוכות וללא ארבעת המינים.

ואולם מלבד הקדוש הזה הנשער במדרגותיו כפי מדרגת קדושת הימים, יש עוד ענינים פרטיים, מיוחדים לכל זמן מזמנים אלה כפי ענינו, ושורש כולם הוא סדר שסדרה החכמה העליונה, שכל תיקון שנתקן ואור גדול שהאיר בזמן מהזמנים, בשוב תקופת הזמן ההוא, יאיר עלינו אור מעין האור הראשון, ותחודש תולדת התיקון ההוא במי שקיבלו.

והנה על פי זה נצטוונו בחג הפסח, בכל הענינים שנצטוונו לזכר יציאת מצרים. כי בהיות התיקון ההוא תיקון גדול מאד שנתקנו בו, וכמו שזכרנו למעלה, הקבע, שבשוב תקופת הזמן ההוא יאיר עלינו אור מעין האור שהאיר אז, ותחודש בנו תולדת אותו התיקון, ועל כן נתחייבנו באותם הענינים כולם.

לעתיד לבוא יהיה כל יום חג, אך לא בכל יום יהיה פורים

תשובה אחרת ניתנה על ידי הרדב"ז. לדעתו, לעתיד לבוא לא יתמעט ערכם של המועדים לעתיד לבוא, אלא שערכם של שאר ימי החולין יעלה מעלה מעלה, עד שלא יהיה נודע ההבדל בינם לבין המועדים עצמם. וכך הם דבריו:

וגם מגלת אסתר לא תתבטל. שכן אמרו במדרש²²: "כל המועדים בטלים וימי הפורים אינם בטלים שנאמר: זימי הפורים האלה לא יעברו וגו'. והרשב"א נשאל על זה סי' צ"ג ע"ש, וגם אני כתבתי על זה. כי ח"ו שיתבטלו המועדים, דהא כתוב 'לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו'. אלא שבזמן ההוא תרבה הטובה והשמחה והמנוחה עד שיהיו כל הימים שוים אצל בני אדם כאלו נתבטלו המועדים, אבל ימי הפורים יהיו נזכרים ונעשים אע"פ שאינם מן התורה, כי יהיו ישראל זוכרים הצער וכי נמכרו למיתה וכל מה שאירע להם באותו זמן. וזו הייתה כוונת ריש לקיש דאמר דמגילת אסתר אינה בטלה.²³

"שו"ת הרדב"ז" חלק ב סימן תרסו

לפי החסידות - השמים מספרים כבוד א-ל ואין צורך בנסים גלויים

תשובה נוספת מצאנו אצל בעלי החסידות, שהתנבאו כולם כמעט באותו סגנון. המועדים כולם יתבטלו לעתיד לבוא משום שנסייהם היו על טבעיים, תוך חריגה מדרכו ומנהגו של עולם, ואילו לעתיד לבוא – נגיע אל אותן השגות, ואף לגדולות יותר, בדרך הטבע:

והנה כל המועדים המה 'זכר ליציאת מצרים', כמו שכתב הרמב"ן (שמות יג, טז), והובא בטור (או"ח סי' רעא) על מה שאומרים בקידוש 'זכר ליציאת מצרים', כי פסח

²². "מדרש משלי" ט, ב.

²³. כלומר, ריש לקיש התכוון גם למגילה וגם לחג הפורים, ואם כן המדרש במשלי והירושלמי חד הם ומשלימים זה את זה.

הוא יציאת מצרים, וכן סוכות 'כי בסוכות הושבתי את בני ישראל' כו' (ויקרא כג, מג), וכן בשבועות מתן תורה אמר השם יתברך בדבור ראשון (שמות כ, ב) 'אנכי ה' א-להיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים'. כל הימים הטובים הם 'זכר ליציאת מצרים', שראו בשינוי הטבעים חידוש העולם, אותות ומופתים המורה על חידוש העולם, כמו שכתב הרמב"ן (שם).

הנהגה לעתיד לבא לימות המשיח, אשר כל הטבעים יהיו מוכרחים שיעשו כרצון עמו בית ישראל, ואפילו על פי הטבעים לא יוכל לעשות נגד רצון לשום אחד מבית ישראל, לכן המועדים בטלים, כי המה מורים על יציאת מצרים אשר היה אז נסים ונפלאות בשינוי טבעים, והנה לימות המשיח לא יצטרכו לשינוי טבעים, לכן כל המועדים בטלים.

כי טעם המועדים, כי על ידי קדושת יום טוב נתגלה גם עכשיו זאת הארה שהיה אז, ואלו החסדים שהיה אז יתגלו גם עתה, אם יצטרכו ישראל שיעשו עמם נסים ונפלאות בשינוי טבעיות, יעשה עמם גם עתה, כמו שכתבתי באריכות בקדושת חנוכה בקדושה ראשונה. ולימות המשיח לא יצטרכו לשינוי טבעים, כי הטבעים יהיו מתוקנים. אכן הארה דפורים שהוא מורה שהטבעים נתקנו, שהיה נס בתוך הטבעים, הוא דוגמא לימות המשיח שאז הטבעים יתוקנו, ולכן לעתיד לבא ימי הפורים לא נבטלים:

"קדושת הלוי" לרבי יצחק מברדיצב, קדושות פורים, קדושה שניה

הוא אשר דיבר גם בעל ה"שפת אמת" על נס פורים שהיה בתוך הזמן, לעומת נסי יציאת מצרים שהיו למעלה מן הזמן:

איתא כל המועדים בטלים לעתיד לבוא ופורים לא יתבטל. כי כל המועדות הם למעלה מהזמן. לכן הזמן נשתנה כפי קביעות המועדות, שביציאת מצרים נתן הקב"ה הזמן ברשות ישראל, כמו שכתוב: 'החדש הזה לכם'. ואפיק ליה מחיובא דכוכבי ומזלי כמו שנתבאר בזה"ק. אבל בפורים נעשה הנס תוך הזמן בעצמו, כמו שכתוב: 'זה החדש אשר נהפך להם'. והוא מעין מה שיהיה לעתיד, אז אהפוך אל העמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה'. ולכן רבים מעמי הארץ מתיהדים.²⁴

"שפת אמת" לשמות, שם עמ' 195

גם דבריו על "התעוררות התחתונים" בפורים, לעומת "התעוררות העליונים" בשאר המועדים, מתחברים ומתקשרים לרעיון של "למעלה מן הזמן" ו"בתוך הזמן"²⁵:

24. ואין הכוונה שמצוות המועדים יתבטלו לחלוטין, אלא שמעמדם ירד ויהיו טפלים לאור הגדול של העתיד כמו שכתב ה"שפת אמת": "וחלילה לומר שיהי' דבר מן התורה בטל רק כדמיון ביטול הנר לגבי אבוקה. דכתיב תורה אור ונר מצוה. וכשיתגלה אור התורה ושורש המצות. יתבטלו המצות שלמטה לגבי אור תורה".

25. כי התעוררות העליונים משמעה ניסים גלויים, יציאה מדרכי הטבע, והתעוררות התחתונים

ענין היו"ט, דפורים היה הכנה לבנין בית שני, והוא מכוח התעוררות התחתונים, שזה ענין אנשי כנסת הגדולה, שהחזירו עטרה ליושנה... וכל ענין בית שני, היה בחינת תורה שבעל פה וסייגים ותקנות שעשו לתורה, והקב"ה הסכים עמהם, כמו שכתוב: "קיימו למעלה מה שקיבלו למטה", לכן ימי הפורים לא יעברו על ידי שהענין היה בכח התעוררות התחתונים.²⁶

"שפת אמת" חלק ב עמ' 183

עוד בענין הנביאים והכתובים לעתיד לבוא

ראינו לעיל את ההשגה החריפה של הראב"ד על הרמב"ם בענין ביטול הנביאים והכתובים לעתיד לבוא, ואת הסברו המחודש, שהנביאים והכתובים לא יתבטלו חלילה, אלא שיפסיקו לקרותם בציבור, מלבד מגילת אסתר. ברם רבים וטובים אימצו את דברי רבי יוחנן כפשוטם, והסבירוהו בדרכים שונות. האלשיך הקדוש הסבירם בשלושה אופנים שונים. דרך א:

והוא כי בימות משיחנו, שתמלא הארץ דעה, נבין לאשורנו מתוך התורה כל מה שבנביאים וכתובים, ועל כן יתבטלו כי לא יהיה לנו צורך אליהם. אך מגילה זו, הגם שגם היא רמוזה בתורה, כמו שאמרו ז"ל: מנין להמן מן התורה, מנין לאסתר מן התורה, מנין למרדכי מן התורה... על כל זה לא תתבטל. והוא כי הנה ארוז"ל: שלא

משמעה הכרה בהתנהלות הטבעית של העולם - כפועל אלוקי, המביא לאמונה ולהתעלות רוחנית.

26. במקום אחר כתב ה"שפת אמת" (שמות פורים, שנת תרנ"ו) דברים הפוכים מאלו לכאורה: "איתא כל המועדים בטלים לעתיד חוץ מפורים... כי המועדים תלויין בבניי כמ"ש 'אשר תקראו', ישראל דקדשינהו לזמנים. ושבת קביעא וקיימא. כי בני ישראל מושכין קדושה בתוך הזמן כמ"ש 'מקראי קודש'. ולכן לעתיד שיהיה יום שכולו שבת למעלה מהזמן ממילא קדושת המועדים יתבטלו, דשרגא בטיהרא מה מהני. וחלילה לומר שיהיה דבר מן התורה בטל, רק כדמיון ביטול הנר לגבי אבוקה. דכתיב תורה אור ונר מצוה, וכשיתגלה אור התורה ושורש המצות, יתבטלו המצות שלמטה לגבי אור תורה. ובעוה"ז חביב מעשה בניי לפניו כיון דהוא עלמא דחשוכה. ולכן חשובין המועדות... אבל ביום שכולו שבת יתגלה הקדושה למעלה, אז בטלה הקדושה שהתחתונים מעוררים במעשיהם. ולפי שבפורים היה התגלות הקדושה שלא על פי מעשה התחתונים, לכן לא יתבטל לעולם כמו בחינת השבת שאינו תלוי במעשה התחתונים".

ונראה ליישב דבריו כך: כשישראל מקדשים את הזמנים ומושכים קדושה בתוך הזמן הם הופכים אותו ללמעלה מן הזמן. קידוש הזמנים בא לעולם כתוצאה של התערבות אלוקית על טבעית בתוך המסגרת הזמנית הטבעית. שבת היא למעלה מן הזמן בגלל שאינה נתונה בידי ישראל, אלא נמצאת בתוך מסגרת הזמן הקבוע של העולם מאז בריאתו. לכן השבת היא למעשה בתוך הזמן בעוד שאר המועדים הם למעלה מן הזמן. בפורים היה התגלות הקדושה שלא על פי מעשה התחתונים, כי לא השתנה שום דבר במנהגו של עולם, ממילא לא היה מקום לקידוש הזמן על ידי התחתונים ולכן הוא לא יתבטל לעתיד לבוא.

היה מקום לסנהדרין בימים ההם לכתוב את המגילה, אלא שמצאו בתורה: "כתוב זאת זכרון בספר", שבא לרבות על המגילה שנקרא ספר. ועל כן אכשבו, כי ראו רז"ל לומר שלא יתבטל הספר הזה, כי מצוות התורה היא לכותבו, ועל כן כאשר אין התורה מתבטלת, גם מה שצותה לכתוב לא יתבטל. מה שאין כן כל ספרי נביאים וכתובים שלא צותה התורה לכותבם.²⁷

דרך ב:

ויתכן יהיה הענין, כי במגילה הזאת תלוי העולם וישראל המקיימים אותו, והתורה שעל ידה מתקיימים... והנה נס זה של מקרא מגילה היה, כי היו אז מתבטלים ישראל והתורה והעולם, לולא עשה ה' בכל נפלאותיו, באופן שאם לא על ידי נס זה גם לא יגיעו לימות משיחנו, ואם כן איפה איך זכר דבר כזה יתבטל אפילו בזמן ההוא, כי גדול הוא מאד...²⁸

דרך ג:

נוסף על זה. כי הלא ארז"ל שבימי אחשורוש קיימו מה שכבר קבלו בסיני, באופן שהתורה עצמה אשר איננה בטלה עולמית, היא כמתקבלת בימי הפורים ואיך יתבטל זכרונם?
"פירוש האלשיך" על מגילת אסתר, "והימים האלה"

הסבר הרדב"ז

הרדב"ז, אחר שדחה את דברי הראב"ד, הסביר את דברי רבי יוחנן בדרך דומה לדרכו של האלשיך, תוך שילוב שתי תשובותיו הראשונות של האלשיך, לתשובה אחת:

כי לימות המשיח הלמוד יהיה מפי הגבורה כאשר היה בימי משה רבינו עליו השלום, ולא יהיו שם ספקות והויות, אלא כך אמר פלוני משם פלוני עד מפי הגבורה, שנאמר: "וכל בניך לימודי ה'". ולא יצטרכו אז ללמוד דבר מפי הקבלה שהם נביאים וכתובים, אלא הכל יהיה מבואר בחמשה סדרי תורה ולא יהיה דבר נלמד משום ספר כאשר היה קודם שנתנו.

וזהו שאמר ר' יוחנן הנביאים והכתובים עתידין ליבטל, שלא ילמדו מהם דבר זולת תורה שבכתב שממנה נלמד הכל וכל דקדוקיה מפי הגבורה. ובא ריש לקיש ואמר אף מגלת אסתר והלכות אין עתידין ליבטל, הלכות לא יתבטלו – שאפילו בזמן שהיו לומדים מפי השמועה היו כותבין הלכות והיו קורין להם מגלת סתרים מפני השכחה.

27. ב"דרשות חתם סופר" (דרשה ל"ז אדר תקצ"ב) כתוב: "שאור תורת משה כלול במגילת אסתר, וכשם שהתורה עצמה לא יתבטל, כך גם מגילת אסתר לא יתבטל".

28. הסבר זה נכון גם לנצחיותם של ימי הפורים לעומת שאר המועדים. וכן נכתב לעיל בשם המהר"ל מפראג.

וגם מגלת אסתר לא תתבטל. שכן אמרו במדרש²⁹: "כל המועדים בטלים וימי הפורים אינם בטלים שנאמר וימי הפורים האלה לא יעברו" וגו'. והרשב"א נשאל על זה סי' צ"ג ע"ש, וגם אני כתבתי על זה. כי ח"ו שיתבטלו המועדים, דהא כתוב לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו. אלא שבזמן ההוא תרבה הטובה והשמחה והמנוחה עד שיהיו כל הימים שוים אצל בני אדם כאלו נתבטלו המועדים, אבל ימי הפורים יהיו נזכרים ונעשים אע"פ שאינם מן התורה, כי יהיו ישראל זוכרים הצער וכי נמכרו למיתה וכל מה שאירע להם באותו זמן.

וזה הייתה כוונת ר"ל דאמר דמגילת אסתר אינה בטלה. ומה שנראה מכוונת הרב (הרמב"ם) ז"ל: כי כל ספרי הנביאים והכתובים נכתבו ונסדרו על הצרות שעברו או על הצרות אשר עתידים להיות וכל דברים אלו ישתכחו ויתבטלו, אבל מגלת פורים לא תשתכח ולא תתבטל.

הנביאים והכתובים לשעה ומגילת אסתר לדורות

מגילת אסתר היא כאמיתה של תורה, כך למדנו מדברי רבי לעזר בתלמוד הירושלמי (מגילה פרק א הלכה א):

רבי חלבו רבי יסא בשם רבי לעזר: נאמר כאן (אסתר ט, ל): "דברי שלום ואמת" ונאמר להלן (משלי כג, ג): "אמת קנה ואל תמכור" – הרי היא כאמיתה של תורה, מה זו צריכה סירטוט אף זו צריכה סירטוט. מה זו ניתנה להידרש אף זו ניתנה להידרש. (פרוש "קרבן העדה": בגזרה שוה והקש כאמיתה של תורה, כספר תורה עצמה, שברוח הקדש נאמרה)

הנביאים והכתובים אינם אמת נצחית-מוחלטת ואינם כלולים בתורת משה, כי נכתבו בדיעבד³⁰ כפי צורך הדור, השעה והמעשה, כמו שכתב רש"י במסכת חולין (קלו ע"א):

תורת משה – קרויה תורה, לפי שנתנה תורה לדורות, ושל נביאים לא קרי אלא קבלה, שקבלו מרוח הקדש כל נבואה ונבואה לפי צורך השעה והדור והמעשה.

אם לא חטא העגל לא היינו נזקקים כלל לדברי הנביאים והכתובים:

אמר רב אדא ברבי חנינא: אלמלא (לא) חטאו ישראל – לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, שערכה של ארץ ישראל הוא, מאי טעמא? (קהלת א) "כי ברוב חכמה רב כעס".

נדריס כב ע"ב³¹

²⁹. "מדרש משלי" ט, ב.

³⁰. באותה מידה גם המועדים הם בדיעבד כתוצאה מחטא ולכן יש בכולם קרבן חטאת, לעומת השבת שניתנה עם בריאת העולם, קביעה וקיימא. ראה על כך בהרחבה במאמר על השבת בשם הרב אביגדר נבנצל. ומכאן תשובה נוספת לביטול המועדים לעתיד לבוא.

לעומת זאת, מגילת אסתר לא באה לעולם מרוב כעס, אלא כאמיתה של תורה, היא ניתנה למשה בסיני³² ונכתבה על פי צו מפורש בתורה, הלכך כתיבתה לדורות ואורה לנצח נצחים:

דמגילת אסתר יש בה האור שנקבע בלב לדורות לעולמי עד, שעל זה מורה מה שניתן לכתוב...³³ וזה עניין "אורה" נגד קריאת המגילה שיש בה האור שניתן לכתוב, והוא כנגד "שבשם הוי"ה.

ובירושלמי (מגילה פרק א' הלכה ה') איתא: "אף מגילת אסתר והלכות אינן עתידין ליבטל, נאמר כאן 'ולא יסף' ונאמר להלן 'וזכרם לא יסוף מזרעם'", ומיירי שם אף בזמן שיבטלו שאר הנביאים עיין שם. והיינו דשאר נביאים נאמרו רק לבטל הרוב כעס וכמו שאמרו (נדרים כ"ב ב): "אלמלא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמישה חומשי תורה וכו' שנאמר (קהלת א', י"ח) 'כי ברוב חכמה רוב כעס'", מה שאין כן המגילה שיש בה האור שיאיר בלב ויוקבע האור בלב לעולמי עד וזה לא יבטל.

וזה שאמרו: "מגילה נקראת"³⁴ שאור זה שזוכין על ידי קריאת המגילה אמר "נקראת", שהאור בא מה' יתברך רק על ידי שישראל קורין למטה. ועל דרך מה שאמרו במחייית עמלק אתם מזכירין שמו מלמטה ואני מוחק שמו מלמעלה. ובא רמז זה בריש המסכתא שזה כל עיקר עסק מצות פורים וקריאת המגילה, להיות נקראת, ויוקבע האור לעולמי עד מה' יתברך. ותני כח דברי סופרים שנתנו כח לבני הכפרים, שאף שקורין ב"א או ב"ב או ב"ג, מכל מקום יהיה להם כח זה להיות נקראת מלמעלה ויזכו להאור.

"פרי צדיק", שמות עניין פורים

מגילת אסתר לא תבטל כי היא תחילת תורה שבעל פה

כבר כתבנו לעיל (בפרק כתבוני לדורות), שמה שנחשב בתחילה כחסרונה של המגילה, הפך בסופו של דבר ליתרונה הגדול על פני כל הנביאים והכתובים. בתחילה לא רצו להכניס את המגילה לתנ"ך, כי סברו שהיא איגרת בלבד שנכתבה כחוכמת אדם ולא ברוח הקודש. לבסוף הסתבר שהיא גם איגרת וגם ספר, וכמו שכתב ה"שפת אמת" (שמות עמי 196):

31. בספר "אור שמח" על הרמב"ם, לרבי שמחה הכהן מדוינסק, הפנה לשני המקורות האחרונים, כשעסק בדברי הרמב"ם על ביטולם של ספרי הנביאים והכתובים לעתיד לבוא.

32. ירושלמי (מגילה פרק א' ה"ה): "רב ורבי חנינה ורבי יונתן ובר קפרא ורבי יהושע בן לוי אמרו, המגילה הזאת נאמרה למשה מסיני אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה".

33. תלמוד בבלי מסכת יומא דף כט עמוד א: אמר רב אסי: למה נמשלה אסתר לשחר? לומר לך: מה שחר סוף כל הלילה - אף אסתר סוף כל הנסים. - והא איכא חנוכה! - ניתנה לכתוב קא אמרינן.

34. משמע שנקראת מאליו.

מגילת אסתר היא התחלה לתורה שבעל פה... ונקראת אגרת ונקראת שכלול מן תורה שבכתב ותורה שבע"פ.³⁵

על בית שני, כותב ה"שפת אמת" (חלק ב' עמ' 183): "היה בחינת תורה שבעל פה וסייגים ותקנות שעשו לתורה, והקב"ה הסכים עמהם, כמו שכתוב 'קיימו למעלה מה שקיבלו למטה', ולכן ימי הפורים לא יעברו מתוך היהודים". בית שני היה בבחינת חכמה ובית ראשון היה בבחינת נבואה, וחכם עדיף מנביא. ולכן קדושה שניה לא בטלה וקדושה ראשונה בטלה. ולכן כל היצירה התורנית של קדושה ראשונה, הנביאים והכתובים, בטלים לעתיד לבוא, ואילו היצירה התורנית של בית שני, תורה שבעל פה ומגילת אסתר, תישאר לעד. על כך אמר חגי הנביא: "גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון", כשכוונתו לבית השני שהוא גם האחרון, כי קדושה שניה לא בטלה.

35. וכן "שפת אמת" לפורים תרמ"ו: ומגילה זאת נקראת אגרת ונקראת ספר כדאיתא בגמרא והיינו שהוא ענין ממוצע וחיבור מתורה שבכתב לתורה שבע"פ, שהרי אז התחיל שורש תורה שבע"פ, אנשי כנה"ג ובית שני.